

sek születésével kapcsolatban. Így csakis a könyv megtéveszthető dimenzióira hagyatkozhat az olvasó. De mintha így is, a könyv vége felé lenne néhány erősebb gátszakadás. Mielőtt szólnék arról is, ami leginkább tetszett, úgy vélem, el kell mondanom valami felismeréfelét. Ez pedig a nyelv általános életével függ össze.

Gyűlt bennem öntudatlanul is a megfigyelések halmaza. A nyelv élő rendszer, minden pillanatban a két jelentéstartalom ellentmondásait megtartva fejlődik, változik. Fejlődésének üteme, iránya azonban más az anyaországban, mint a nagyobb idegen nyelvű közegekben. Nem mondanám, hogy pincevirág-szerű az anyaországon kívül, de eltérő. Bizonyos nyelvszerkezeti, fogalmazási, szórendi stb. idegenségek óhatatlanul átszüremlenek az adott ország nyelvéből. Különösen akkor érezhető ez az írásokban, ha a magyar anyanyelvű költő nemcsak alkalmilag, hanem a köznapokban is szüntelenül élő érintkezést tart fent más nyelvvél. Így van ez bizonyos fokig a csehszlovákiai, romániai magyar nemzetiségek költőinél is, de a legszembetűnőbb akkor, ha például, már évtizedek óta Kanadában élő magyar költők verseit olvassuk. Régies szavakat használnak, s vértelenebb a költészetük. Ez a sajátos jelenség persze annál jobban csökken, minél közelebbi időben, térben s hagyományban stb. a magyar nemzetiség irodalma. Nem is annyira a próza, mint inkább a költészet jelzi ezt a halványodást, szinképpeltolódást. Így aztán az se csoda — minthogy ez nemcsak hátrány lehet! —, ha árnyalataiban nem azonosan értjük az azonos anyanyelvet.

Kurta lehet az összefoglalás is. Zákány Antal versei úgy hatottak rám, mint annak a szobrásznak a művei, aki bár kivéste a hegyből, a sziklából a benne rejtő szobrot, de aztán a műre ráhányta, rádobálta a törmelékeket. Ezt a tiszta beszédet jól értem:

*Kenyérért aki elmegy
idegenbe oda,
hol halkabb
a káromkodás*

.....
*hol nem néz szemébe soha
meghitt, ismerős parázs —
ne vigyen hazai földet...*

KISS DÉNES

EGY ÉLET ÁRAD

LATÁK ISTVÁN: *Vaskoszorú.*

Életjel Könyvek 4. Szabadka, 1974.

Mint maradandó »élő« tanú a feledéssel dacolva időáll az a könyv, amely őszinte szóval alkotójának teljes lelki-alkatát és korát hitelesen állítja az olvasó elé. És akkor a leghitelesebben, ha nem a valóságtól elszakadva valami elérhetetlen magasságban, lebegő állapotban az ég és föld között kering, hanem mindig itt, közöttünk jár, él, hallgatja a föld dübörgését, az ember halkuló, vagy erősödő érveréseit. S ezt

a legmélyebb néprétegek között lehet legtisztábban hallani. Még ha a hallgatás mögé húzódva legelfojtottabb is az a hang. Az író, a költő, aki ezt a hangot meghallja, olyan üzeneteket ad tovább, amelyekre — ha megkésve is — még a kifinomult ízlésű szépielkek is fölfigyelnek. Ezért mindjárt ki is mondom: nem műves költő alkotásairól szólok, nem remekbe szabott verssorokról, nagy műgonddal megmunkált

mesteri szövésű visszaemlékezésekről, hanem olyan közvetlen hangvételű reminiscenciákról, amelyeket az író talán inkább önmagának írt, mint egy kulcsos naplót, amelyet végrendelete szerint csak utódai nyithatnak fel akkor, amikor annak ideje eljő.

Engem Laták István hátrahagyott írásainak gyűjteménye ifjúkorára is emlékeztet, s mert tanúja voltam ennek a kornak, azért kölcsönöztem tőle az *Egy élet árad* címet. Hol fölérősödvé, hol lehalkulva valami ilyen zsuborgást hallok ki belőle: az íróból 1928 óta. A fülek nem egyformán fogják föl ezt a hangot vagy zörejt. Én másfelől hallok. Ő viszont más gyűjtőcímet adott a töredékekben ránk maradt írásainak, keményebb veretűt, hogy törhetetlen legyen. Vegyük is úgy őket, mint egy pöröllyel összekovácsolt vaskoszorút, amely az indulás éveitől egészen a naplementéig átfogja életét, s azoknak az életét is, akik vele együtt egy életet éltek. Ennek a nem műfaji igényű megjelölésnek nyomán előtoldódik egy kérdés: önéletrajz ez, intim vallomás, naplójegyzet, vagy az ilyen összefüggést nélkülöző tárcák, karcolatok, vázlatosan megalkotott portrék gyűjteménye?

Laták István lírai visszaemlékezéseit nem azzal a szándékkal írta, hogy ezeket egy csokorba fűzve önéletrajzot adjon, s fölfedje életútjának azokat a rejtekeit, amelyek az életében megjelent tizenhárom kötetéből kimaradtak. De ha kimondottan nem is azzal a szándékkal írta ezeket a röpké életképeket, naplójegyzeteket, a munkásmozgalom kiemelkedő alakjainak felidézésével megformált *Vaskoszorút*, akkor is ez a kötet éppen úgy egy darab önéletrajz, mint a *Szürke napok*, a *Kültelek*, az *Egy élet árad*, vagy az *Új élet felé* címmel egybegyűjtött elbeszéléseinek kötete.

Hátrahagyott írásainak olvasása közben, s az imént említett műveit lapozgatva úgy érzem, hogy ezeknek nyomán meg kellene írni az elmúlt viharos évtizedek minden megpróbáltatását átélt költő életregényét. A négy kötetből — nagyon vigyázva a mozaikok összeillesztésére — kibontani azt, amit keserű hétköznapijából beléjük ágyazott. Mert élete a maga szelídségében is drámai volt a kolduslázaktól kezdve egészen eddig az exodusig. Sok írónk, költőnk közül egyike volt azoknak, akik a proletársors minden terhét végigszenvették a Jaszibara közelében

ácsorgó árokparti iskolától kezdve az elnyomatás, a megszállás legszörnyűbb napjain át egészen a főlzabadosulásig, amikor az előbbi évek keserű hangját a tüzes lelkű forradalmi költő hangja váltotta fel s írásaiban a több mint két évtizeden át megálmodott álom megvalósulásának öröme járta át minden sorát.

Két legmélyebb életélménye: egyik a nyomorúságos és ezer veszéllyel teli múlt emlékeinek lidércnyomása, a másik a főlzabadosulás minden nyomorúságot és rettegést megszüntető békéje, életigenlést érlelő ereje igen sok írásában jelen van. Ez által válik két-szólamúvá a posztumusz írásából összeállított kötet is.

A lírai emlékezések első fejezete a *Vaskoszorú* címet viselő ciklus, amelyben a vajdasági munkásmozgalom két kiemelkedő élharcosának, Cseh Károlynak és Matko Vukovićnak állít emléket. Lírai melegséggel átfűtött életképek ezek, nem egy szakaszukban a modelljét teljesen átélő szobrász keze vonására emlékeztetnek. A portrék nem simára csiszoltak, hanem anyag-szerűek, mint a tenyeret hasító kő, a vas. És mindenik hitelesen élő darab a két forradalmár életéből. Az író mint-ha e töredékekben is arra intette volna a munkásmozgalom történetének íróit, hogy két jelentős életregény vagy több is megírásra vár...

»... Mert se különös víziók, se csacsi hétköznapi passziók nem virulnának ki jó illatú napsugarak melegében és gyógyító, bátorító szelekben, ha nem táncolnának lidércfényként a sírokban is élő, s a sírok fölött járó árnyak emlékei. Árnyaké, akiknek nehéz élményeik nem férnek el a sírboltokban, az emlékművek alatt, nem férnek el a könyvekben és dalokban, hanem átfogják a változott lét egészét, és a jövőre gondoló józanokat fölkeresik állhatatosan...«

A kötet többi ciklusában közölt tárcák, vallomások, röpké jegyzetek már az író lírai hangú visszaemlékezései a proletársorsra, a főlzabadosulás után a romeltakarítás, az újjáépítés küzdelmes napjaira és azokra az időkre, amikor oly sok várakozás után végre sor kerülhetett azokra a »sugaras találkozásokra«, amelyekre a nagy bizonytalanságok idején, a rendőrségi felügyelet állandó jelenlétekor a munkásmozgalmi emberek számára soha nem kerülhetett sor.

Ezekben a fejezetekben itt is, ott is az író önéletrajzi adataival is találkozunk, hiszen nem egy — elbeszélésnek is beillő — naplójegyzetét első személyben írta. »Szürke« és tragikus napokat örökít meg bennük, mint például *A kamrában* című írásában, amelyben édesanyjának fájó emlékéét idézi a szülőt szerető fiú szív teljes melegével. Gyermekkorának letűnt napjait eleveníti fel a *Gyertyánfából buzogány* című jegyzete, amely közvetlenül az előbbihez kapcsolódik: ebben édesapja alakjára ismerünk. És ha tovább olvassuk a *Régi, külteleki iskola*, *Az elszánt tilinkós*, *A Tél lehelete*, a *Vád* és a *Tél muzsikál* c. ciklusainak sokszor csak vázlatosan papírra vetett fejezeteit, egyre közelebb kerül hozzánk maga az író, úgy, mintha egy asztalnál — valahol egy kis szobácskában — egymással szemben foglalnánk helyet, s Ő csendesesen, önfeledten mesélné, mesélné gyermekkorának jelentéktelennek vélt történeteit. De nem jelentéktelen történetek ezek, hanem megdöbbentő történetek arról, hogy másfél vagy két emberöltővel ezelőtt milyen parányi örömből állt egy kis jaszibarai emberpalánta élete, s akkor is fölragyogott a szeme, ha a panasz, a keserűség, a zúgolódás helyett egy kis melegség is belopakodhatott a nyomor ellen küzdő családok életébe.

A vajdasági magyar írók rögzös útját az úttörők közül kevesen ismerték meg a maga rideg, olykor kegyetlenül küzdelmes valóságában, mint Laták István, aki könyveivel a hóna alatt — botjára támaszkodva — gyalog bejárta a

városok utcáit, síkatorait, a bácskai falvak csúszós, »foghíjas« téglajárdáit, s bekopogva az ismert és ismeretlen családok ajtaján szerényen mosolyogva kérte, hogy vegyék meg a könyvét, mert benne úgy írta le az életet, amilyen az igazán. Amikor a *Kolduslázak* című verseskötetének kéziratával beállított Fischer Móric bácsihoz, a szabadkai nyomdatulajdonoshoz, s azt kérte, »nyomtassa ki könyvét, de erre egy garasa sincsen«, Móric bácsi azt felelte: »Nem baj, fiam. Én kinyomtatom a maga könyvét, utána házról házra járva majd csak eladja mind, és dináronként apró részletekben utólag, szép lassan megfizeti nekem a nyomdaköltségeket...«

Ebben a kötetben van egy alig másfél oldalas kis írás, az *Életút*, amely így kezdődik:

»Néha nagyon nehéz az életút.

Nehéz a lélegzet, fáj a reménytelenség, megnémít a sikertelenség. Elkerül a szerencse, hiányzik a felemelő szeretet, a ílkesítő megbecsülés is úgy elcsöndesedik...«

Szeretném itt az egészet leírni, mert minden sora annyira a húsombamár. De nem idézem ezt az írást teljes egészében, hanem idézem azt a pár sort, amelyet egy esztendővel ezelőtt erről az írásáról írtam:

»Újra meg újra elolvasom az *Életút* című, árnyalataiban sem »csodaváró« sorait, melyek annyira hitelesek, annyira tisztá szívükből jövők, hogy gondolatmenetében nem egy vajdasági író életútjára ismerünk, csak nem írta még meg így!«

LÉVAY ENDRE

GYARAPODÓ »HAGYOMÁNYAINK«

Szlavóniai hétköznapiok.

Válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta dr. Penavin Olga.

Forum, Újvidék, 1973.

A *Hagyományaink* sorozatát már nem kell a jugoszláviai magyarságnak bemutatnunk, a szerkesztői mesterhár-

mas: dr. Bori Imre, dr. Juhász Géza és dr. Szeli István átgondolt terv szerint munkálkodik. E tervszerű hagyomány-